

ภาคที่ ๒

● หลักมาตรฐานแห่งการบรรลุธรรม

มรรคาสู่ความหลุดพ้น

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ (วิมุตตายนะ) & ประการเหล่านี้ มีอยู่ซึ่งในธรรมนั้น เมื่อภิกษุเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้ว จิตที่ยังไม่หลุดพ้นย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นรอบย่อมถึงซึ่งความสิ้นรอบ หรือว่าเธอย่อมบรรลุตามลำดับ ซึ่งความเกษมจากโยคะอันไม่มีอื่นยิ่งกว่าที่ตนยังไม่ได้บรรลุตามลำดับ ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ & ประการนั้น เป็นอย่างไรเล่า? & ประการคือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ พระศาสดา หรือ เพื่อนสหพรหมจารี ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุรูปใดรูปหนึ่ง ย่อม **แสดงธรรมแก่ภิกษุ** เธอย่อมเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ในธรรมนั้นตามที่พระศาสดาหรือเพื่อนสหพรหมจารีแสดงแล้วอย่างไร

เมื่อเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอ นั้น เมื่อปราโมทย์แล้ว ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมรำงับ ผู้มีกายรำงับแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ภิกษุทั้งหลาย นี่คือ **ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ข้อที่หนึ่ง** ซึ่งในธรรมนั้น เมื่อภิกษุเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้ว จิตที่ยังไม่หลุดพ้นย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นรอบย่อมถึงซึ่งความสิ้นรอบ

หรือว่า เธอย่อมบรรลุตามลำดับ ซึ่งความเกษมจากโยคะอันไม่มีอื่นยิ่งกว่าที่ตนยังไม่ได้บรรลุ

๒. ภิกษุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดา หรือเพื่อนสหพรหมจารี ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุรูปใดรูปหนึ่ง ก็มีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ แต่เธอแสดงธรรมตามที่ได้ฟังมา ได้ศึกษาเล่าเรียนมาแก่ชนทั้งหลาย เหล่าอื่นโดยพิสดาร เธอนั้นย่อมเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ในธรรมตามที่เธอแสดงแก่ชนเหล่าอื่นโดยพิสดารตามที่ได้ฟังมาแล้วแล้วเล่าเรียนมาแล้วอย่างไร

เมื่อเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอ นั้น เมื่อปราโมทย์แล้ว ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมีปิติ กายย่อมรำงับ ผู้มีกายรำงับแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ภิกษุทั้งหลาย นี่คือ **ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ข้อที่สอง ...**

๓. ภิกษุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดา หรือเพื่อนสหพรหมจารี ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุรูปใดรูปหนึ่ง ก็มีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ และเธอนั้นก็มีได้แสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายเหล่าอื่นโดยพิสดารตามที่ได้ฟังมาได้เล่าเรียนมา แต่เธอกระทำการทอ้งบ่นสาธยายซึ่งธรรมโดยพิสดารตามที่ตนฟังมาเล่าเรียนมา เธอย่อมเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ในธรรมนั้นตามที่เธอทำการทอ้งบ่นซึ่งธรรมโดยพิสดารตามที่ได้ฟังมาแล้วแล้วเล่าเรียนมาอย่างไร

เมื่อเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม
 ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้นแก่เขื่อนั้น เมื่อปราโมทย์แล้ว ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมี
 ปิติ กายย่อมรำบ ผู้มีกายรำบแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
 ภิกษุทั้งหลาย นี่คือ **ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ข้อที่สาม ...**

๔. ภิกษุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดา หรือเพื่อนสห
 พรหมจรรย์ ผู้ตั้งอยู่ในฐานะครุรูปใดรูปหนึ่ง ก็มีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ และ
 เขื่อนั้นก็มีได้แสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายเหล่านี้โดยพิสดารตามที่เธอได้
 ฟังมาได้เล่าเรียนมา และเธอก็มิได้ทำการทอ้งบ่นซึ่งธรรมโดยพิสดาร
 ตามที่ตนฟังมาเล่าเรียนมา แต่ **เธอตรึกตามตรงตามด้วยใจ ตามเพ่ง
 ด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่เธอฟังมาเล่าเรียนมา** เธอย่อมเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะ
 ซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ในธรรมนั้นตามที่เธอตรึกตามตรงตาม
 ด้วยใจ ตามเพ่งด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่เธอฟังมาเล่าเรียนมา อย่างไร

เมื่อเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม
 ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้นแก่เขื่อนั้น เมื่อปราโมทย์แล้ว ปิตีย่อมเกิด เมื่อใจมี
 ปิติ กายย่อมรำบ ผู้มีกายรำบแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
 ภิกษุทั้งหลาย นี่คือ **ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ข้อที่สี่...**

๕. ภิกษุทั้งหลาย ข้ออื่นยังมีอีก พระศาสดา หรือเพื่อนสห
 พรหมจรรย์ ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นครุรูปใดรูปหนึ่ง ก็มีได้แสดงธรรมแก่ภิกษุ
 และเขื่อนั้นก็มีได้แสดงธรรมแก่ชนทั้งหลายเหล่านี้โดยพิสดารตามที่เธอได้
 ฟังมาได้เล่าเรียนมา และเธอก็มิได้ทำการทอ้งบ่นซึ่งธรรมโดยพิสดาร
 ตามที่ตนฟังมาเล่าเรียนมา ทั้งเธอก็มิได้ตรึกตรงตามด้วยใจ ตามเพ่ง

ด้วยใจ ซึ่งธรรมตามที่เธอฟังมาแล้วเรียนมา แต่ว่า **สมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่เธอนั้นถือเอาดีแล้ว กระทำไว้ในใจดีแล้ว เข้าไปทรงไว้ดีแล้ว แทะงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา** เธอย่อมเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรมในธรรมนั้นตามที่สมาธินิมิตอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่เธอถือเอาด้วยดี กระทำไว้ในใจดี เข้าไปทรงไว้ดีแล้ว แทะงตลอดดีแล้วด้วยปัญญา อย่างไร

เมื่อเป็นผู้รู้พร้อมเฉพาะซึ่งอรรถ รู้พร้อมเฉพาะซึ่งธรรม ปราโมทย์ย่อมเกิดขึ้นแก่เธอนั้น เมื่อปราโมทย์แล้ว ปีติย่อมเกิด เมื่อใจมีปีติ กายย่อมรำงับ ผู้มีกายรำงับแล้ว ย่อมเสวยสุข เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น ภาชทุ์ทั้งหลายนี้คือ **ธรรมเป็นเครื่องให้ถึงวิมุตติ ข้อที่ห้า...**

ภาชทุ์ทั้งหลาย ธรรมเป็นเครื่องเข้าถึงวิมุตติ ๕ ประการเหล่านี้ ซึ่งในธรรมนั้น เมื่อภาชทุ์เป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเพียรเพียร มีตนส่งไปแล้ว อยู่ จิตที่ยังไม่หลุดพ้นย่อมหลุดพ้น อาสวะที่ยังไม่สิ้นรอบย่อมถึงซึ่งความสิ้นรอบ หรือว่า เธอย่อมบรรลุตามลำดับ ซึ่งความเกษมจากโยคะอันไม่มีอื่นยิ่งกว่าที่ตนยังไม่ได้บรรลุตามลำดับดังนี้แล้ว” (9)



ปัญญาย่อมไม่บริบูรณ์แก่ผู้มีจิตไม่มั่นคง
ไม่รู้พระสัทธรรม มีความเลื่อมใสไม่จริงจัง



(9) อ. ปญจก. 22/26/24-26 วิมุตตายนตฺตสูตร

สรุปแนวทางแห่งความหลุดพ้น ๕ ประการ

๑. การฟังธรรม
๒. การแสดงธรรม
๓. การสาธยายธรรม
๔. การตรึกตรองใคร่ครวญธรรม
๕. สมาธินิมิต

ระบบมาตรฐานแห่งการบรรลุธรรม

อาวโสทั้งหลาย ภิกษุหรือภิกษุณีรูปหนึ่งรูปใดก็ตาม จะพยากรณ์อรหัตตผลในสำนักของข้าพเจ้า ก็ย่อม (พยากรณ์) ด้วยมรรค ๔ ทั้งหมด หรือด้วยมรรคใดมรรคหนึ่งในบรรดามรรค ๔ เหล่านี้ คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ **เจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้า** เมื่อเธอเจริญวิปัสสนาอันมีสมณะนำหน้าอยู่ มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่น เจริญทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๒. อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเจริญสมณะอันมีวิปัสสนานำหน้า** เมื่อเธอเจริญสมณะอันมีวิปัสสนานำหน้าอยู่ มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคุ่น เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๓. อีกประการหนึ่ง **ภิกษุเจริญสมณะและวิปัสสนาคู้กัน** เมื่อเธอเจริญสมณะและวิปัสสนาคู้กันอยู่ มรรคเกิดขึ้น เธอเสพคู้เจริญทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น เมื่อเธอเสพคู้เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นสังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป

๔. อีกประการหนึ่ง **ภิกษุมิใจถูกชักให้เขวไปด้วยธรรมอุจจ์** (แต่ครั้ง) ถึงคราวเหมาะที่จิตนั้นตั้งแน่วสงบสนิทลงได้ในภายในเด่นชัดเป็นสมาธิ มรรคเกิดขึ้นแก่เธอ เธอเสพคู้เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้นเมื่อเธอเสพคู้เจริญ ทำให้มาก ซึ่งมรรคนั้น สังโยชน์ทั้งหลายย่อมถูกละได้ อนุสัยทั้งหลายย่อมสิ้นไป”⁽¹⁰⁾

มรรคจิต-ภาวะสมดุลงแห่งสมณะ วิปัสสนา

มรรคมืองค์ ๘ หรืออภิวัจจิกมรรคนั้น เมื่อเจริญพร้อมถึงที่ก็จะถึงขีดและถึงขณะหนึ่งซึ่งองค์มรรคทั้งหมดร่วมกันทำหน้าที่ให้เกิดญาณอันแรงกล้าสว่างขึ้นมาเห็นสัจธรรม และกำจัดกวาดล้างกิเลสที่หุ้มห่อบีบคั้นออกไป การที่องค์มรรคทั้งหมดทำหน้าที่พร้อมกันเช่นนี้ **เรียกว่าเป็นมรรค** เพราะเป็นขณะซึ่งมีองค์ประกอบทั้งหมดครบเป็นมรรคจริงๆ เมื่อมรรคทำหน้าที่แล้ว ก็มีภาวะที่เป็นผลตามมา คือความรู้ความเข้าใจในสัจธรรมที่บรรลุเรียกสั้นๆ ว่า ผล

ถ้าทุกอย่างค่อยดำเนินไปตามลำดับ จะมีการทำหน้าที่ของมรรคเช่นนี้ที่แรงขึ้น จนเสร็จจลันรวมทั้งหมด ๔ คราวหรือ ๔ ชั้น จึงเรียกว่า

⁽¹⁰⁾ อ.จตุกก 21/170/218-219 ยุคนันธุต

มรรค ๔ และภาวะที่เป็นผลก็จึงมี ๔ เช่นเดียวกัน รวมเรียกว่า มรรค ๔ ผล ๔ หรือเรียกว่า อริยมรรค ๔ อริยผล ๔ คือ โสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกิทาคามิมรรค สกิทาคามีผล อนาคามิมรรค อนาคามีผล อรหัตตมรรค อรหัตตผล จะเห็นว่ามรรคนี้ โดยองค์ประกอบมี ๘ มรรค จึงเรียกว่า **อัฐมรรค** แปลว่า มรรคมี่องค์ ๘ แต่ว่าโดยการปฏิบัติการ หรือการทำกิจ มี ๔ ลำดับขั้น เรียกกันว่า **จตุมรรค** แปลว่า มรรค ๔

อาการที่เกิดองค์ธรรมทั้งหลายทำหน้าที่พร้อมกันในขณะจิตเดียวยังผลที่ต้องการให้สำเร็จนี้ ท่านเรียกว่า **ธรรมสามัคคี** และธรรมสามัคคีก็คือโพธิ อันได้แก่ความตรัสรู้ และในขณะแห่งมรรคนี้ มิใช่เฉพาะองค์มรรคเพียง ๘ เท่านั้น แม้โพธิปักขิยธรรมทั้ง ๓๗ ประการก็เกิดขึ้นทำหน้าที่พร้อมหมดในขณะจิตเดียวกัน อย่างไรก็ตาม โพธิปักขิยธรรมทั้งหมดนั้น ก็สรุปลงได้ในองค์มรรคทั้ง ๘ นั้นเอง ดังนั้นเมื่อพูดถึงมรรค ก็จึงเป็นอันครอบคลุมถึงธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งหมด....⁽¹¹⁾

ปฏิบัติไปสู่ความสมดุล

ภิกษุทั้งหลาย ในบรรดาบุคคลสี่จำพวกนั้น

๑. **บุคคลผู้ได้เจโตสมณะในภายใน แต่ไม่ได้อธิปัตถุญาธัมมวิปัสสนา** นั้น พึงเข้าไปหาบุคคลผู้ได้อธิปัตถุญาธัมมวิปัสสนา แล้วถามว่า ท่านผู้มีอายุ เราควรเห็นสังขารกันอย่างไร? ควรพิจารณาสังขารกันอย่างไร? ดังนี้ ผู้ถูกถามนั้น จะพยากรณ์ตามที่ตนเห็นแล้ว แจ่มแจ้งแล้ว

⁽¹¹⁾พุทธธรรม - พระราชมุนี หน้า ๘๘๖-๘๘๗

อย่างไร แก่บุคคลนั้นว่า ท่านผู้มีอายุ สังขารควรเห็นกันอย่างไร? สังขารควรพิจารณากันอย่างไร? สังขารควรเห็นแจ้งกันอย่างไร? ดังนี้ สมัยต่อมา บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ได้ทั้งเจโตสมถะในภายใน และอธิปไตยญาณธัมมวิปัสสนา

๒. ภิคุทั้งหลาย บุคคลผู้ได้อธิปไตยญาณธัมมวิปัสสนา แต่ไม่ได้เจโตสมถะในภายในนั้น พึงเข้าไปหาบุคคลผู้ได้เจโตสมถะในภายใน แล้วถามว่า ท่านผู้มีอายุ จิตเป็นสิ่งที่ควรดำรงไว้อย่างไร? ควรถูกชักนำไปอย่างไร? ควรทำให้เป็นจิตมีอารมณ์เดียว (เอกัคคตาจิต) อย่างไร? ควรทำให้ตั้งมั่นได้อย่างไร? ดังนี้ ผู้ถูกถามนั้นจะพยากรณ์ ตามที่ตนเห็นแล้ว แจ่มแจ้งแล้วอย่างไร แก่บุคคลนั้นว่า ท่านผู้มีอายุ จิตเป็นสิ่งที่ควรดำรงไว้ ด้วยอาการอย่างนี้? ควรถูกชักนำไป ด้วยอาการอย่างนี้? ควรทำให้เป็นจิตมีอารมณ์เดียว ด้วยอาการอย่างนี้? ควรทำให้ตั้งมั่น ด้วยอาการอย่างนี้? ดังนี้ สมัยต่อมา บุคคลนั้น ก็จะเป็นผู้ได้ทั้งอธิปไตยญาณธัมมวิปัสสนา และเจโตสมถะในภายใน

๓. ภิคุทั้งหลาย บุคคลผู้ไม่ได้ทั้งเจโตสมถะในภายในและอธิปไตยญาณธัมมวิปัสสนานั้น บุคคลนั้นพึงเข้าไปหาบุคคลผู้ได้ทั้งเจโตสมถะในภายใน และอธิปไตยญาณธัมมวิปัสสนา แล้วถามอย่างนี้ว่า ท่านผู้มีอายุ จิตเป็นสิ่งที่ควรดำรงไว้อย่างไร? ควรถูกชักนำไปอย่างไร? ควรทำให้เป็นจิตมีอารมณ์เดียว(เอกัคคตาจิต)อย่างไร? ควรทำให้ตั้งมั่นได้อย่างไร? สังขารเป็นสิ่งที่ควรเห็นอย่างไร? พิจารณาอย่างไร? ควรเห็นแจ้งอย่างไร? ดังนี้ ผู้ถูกถามนั้นจะพยากรณ์ ตามที่ตนเห็นแล้ว แจ่มแจ้งแล้ว

อย่างไร แก่บุคคลนั้นว่า ท่านผู้มีอายุ จิตเป็นสิ่งที่ควรดำรงไว้ ด้วย
 อาการอย่างนี้ๆ ควรถูกชักนำไป ด้วยอาการอย่างนี้ๆ ควรทำให้เป็นจิตมี
 อารมณ์เดียว ด้วยอาการอย่างนี้ๆ ควรทำให้ตั้งมั่นด้วยอาการอย่างนี้ๆ
 สังขารเป็นสิ่งที่ควรเห็นกันอย่างนี้ๆ ควรพิจารณากันอย่างนี้ๆ ควร
 เห็นแจ้งกันอย่างนี้ๆ ดังนี้ สมัยต่อมา บุคคลนั้นก็จะเป็นผู้ได้ทั้งเจโตสมณะ
 ในภายใน และอธิปไตยญัตถัมมวิปัสสนา

๔. ภิคุทั้งหลาย บุคคลผู้ทั้งเจโตสมณะในภายใน และอธิปไตยญ
 ัตถัมมวิปัสสนานั้น บุคคลนั้น พึงดำรงตนไว้ในธรรมทั้งสองนั้น แล้ว
 ประกอบความเพียรเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ให้ยิ่งขึ้นไป
 ภิคุทั้งหลาย บุคคล ๔ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก” ⁽¹²⁾

แนวทางแห่งการตรัสรู้

“ราชกุมาร ความคิดอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า ในอดีตกาลอัน
 ยี่ดียวาก็ดี... ในอนาคตกาลอันยี่ดียวาก็ดี... แม้ในปัจจุบันก็ดี สมณะหรือ
 พรหมณ์เหล่าใดที่ได้เสวยทุกขเวทนากล้ำแข็งเผ็ดร้อนอันเกิดจากการ
 ทำความเพียรอย่างสูงสุด ก็เท่าที่เราได้เสวยอยู่ นี้ไม่ยิ่งไปกว่านี้ได้ ก็แต่
 ว่าเราหาอาจบรรลุธรรมอันยิ่งกว่าธรรมของมนุษย์ หรืออลมรียญาณ
 ทัศนวิเศษ ด้วยทุกกริยาอันกล้าแข็งแสบเผ็ดนี้ไม่ ชะรอยหนทางแห่ง
 การตรัสรู้จักพึงมิได้โดยประการอื่น

⁽¹²⁾ อ.จตุกก 21/94/126-127 ตติยสมาธิสูตร

ราชกุมาร ความระลึกอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า เออก็เรายังจำได้อยู่เมื่องานแรกนาแห่งบิดา เาหนึ่ง ณ รมไม่หว่ามีเงาเป็นสนธิท มีใจสงบแล้วจากกาม และอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌานมีวิตก วิจารณ์ มีปีติ และสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่ ชะรอยนั้นจักเป็นทางแห่งการตรัสรู้บ้าง ดังนี้ ราชกุมาร ความรู้สึกอันเด่นไปตามสติ ได้มีแล้วแก่เราว่า นี่แน่แล้วหนทางแห่งการตรัสรู้ ดังนี้

ราชกุมาร ความสงสัยอันนี้ได้เกิดขึ้นแก่เราว่า เราควรจะกลัวต่อความสุขชนิดที่เว้นจากกามและอกุศลธรรมหรือไม่หนอ? ราชกุมาร ความแน่ใจอันนี้ได้เกิดแก่เราว่า เราไม่ควรกลัวต่อสุขอันเว้นจากกามและอกุศลทั้งหลาย ราชกุมาร ความคิดได้มีแก่เราสืบไปว่า ก็ความสุขชนิดนั้น คนที่มีร่างกายวิหิงษาเกินกว่าเหตุเช่นนี้ จะบรรลุได้โดยง่ายไม่ได้เลย ถ้าใจเราพึงกลืนกินอาหารหยาบคือข้าวสุกและขนมสดเถิด ราชกุมาร เราได้กลืนกินอาหารหยาบ คือข้าวสุกและขนมสดแล้ว”⁽¹³⁾

ความสุขที่ควรกลัว

“อุททายิ กามคุณ ๕ อย่างเหล่านี้มีอยู่ ให้อ่างอย่างไรเล่า? ให้อ่างคือ รูปทั้งหลายที่จะพึงรู้สึกได้ด้วยตา อันเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้ง

⁽¹³⁾ม.ม. 13/335/392-393 โภธิราชกุมารสูตร

แห่งความกำหนัด เสียงทั้งหลายที่จะฟังรู้สึกได้ด้วยหู..... กลิ่นทั้งหลายที่จะฟังรู้สึกได้ด้วยจมูก...รสทั้งหลายที่จะฟังรู้สึกได้ด้วยลิ้น ... โผฏฐัพพะทั้งหลายที่จะฟังรู้สึกได้ด้วยผิวกาย อันเป็นโผฏฐัพพะที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด อุทายี เหล่านี้แล กามคุณ ๕ อย่าง

อุทายี สุขโสมนัสโต อาศัยกามคุณ ๕ เหล่านี้เกิดขึ้น นี้เรา
กล่าววว่า กามสุข มีพิหสุข ปุณฺชนสุข อนริยสุข เรากล่าวว่า สุขนั้นบุคคล
ไม่ควรเสพ ไม่ควรมี ไม่ควรทำให้มาก และควรกลัว

ความสุขที่ไม่ควรกลัว

อุทายี ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกาม สงัดแล้วจากอกุศลธรรม
เข้าถึง **ปฐมฌาน** อันมีวิตก วิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวกแล้วแลอยู่
เพราะความที่วิตก วิจารณ์ทั้งสองระงับลง เข้าถึง **ทุติยฌาน** เป็นเครื่องผ่องใส
แห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมเอกผุดมีขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มี
วิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดสมาธิ แล้วแลอยู่ อนึ่งเพราะความจางคลาย
ไปแห่งปีติย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ และย่อมเสวยความ
สุขด้วยนามกาย ชนิดที่พระอริยะเจ้าทั้งหลาย ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้เห็นว่า
เป็นผู้อยู่อุเบกขามีสติอยู่เป็นปกติสุข ดังนี้ เข้าถึง **ตติยฌาน** แล้วแลอยู่
เพราะละสุขเสียได้และเพราะละทุกข์เสียได้ เพราะความดับไปแห่งโสมนัส
และโทมนัสทั้งสองในกาลก่อนเข้าถึง **จตุตถฌาน** ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่
ความที่สติเป็นธรรมชาติ บริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่ นี้เรากล่าวว่า

(14)ม.ม. 13/155-156/171-172 ลทุกโกปมสูตร

เนกขัมมสุข วิเวกสุข อุปสมสุข สัมโพธิสุข เรากล่าวว่า สุขนั้นบุคคล
ควรเสพ ควรเจริญ ควรทำให้มากและไม่ควรกลัว”⁽¹⁴⁾

ภิกษุกับการผจญมาร

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเวทดา
กับอสูรได้ประจัญหน้ากันแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในสงครามครั้งนั้น
พวกอสูรชนะ พวกเวทดาแพ้ และพวกเวทดาที่แพ้ได้พากันหนีไป พวกอสูร
รุกไล่ติดตามมุ่งไปทางทิศเหนือ ครั้งนั้นแล พวกเวทดาได้มีความคิดอย่างนี้ว่า
พวกอสูรรุกไล่ติดตามมา จำเราจะต้องทำสงครามกับพวกอสูรครั้งที่ ๒ อีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ พวกเวทดาทำสงครามกับพวก
อสูรอีก พวกอสูรชนะ พวกเวทดาแพ้ และพวกเวทดาที่แพ้ได้พากันหนีไป
พวกอสูรรุกไล่ติดตามมุ่งไปทางทิศเหนือ ครั้งนั้นแล พวกเวทดาได้มีความคิด
อย่างนี้ว่า พวกอสูรรุกไล่ติดตามมา จำเราจะทำสงครามกับพวกอสูรครั้งที่ ๓ อีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ พวกเวทดาทำสงครามกับพวก
อสูรอีก พวกอสูรชนะ พวกเวทดาแพ้ และ พวกเวทดาที่แพ้ได้พากันหนี
เข้าไปในเทพบุรี ก็แหละพวกเวทดาที่หนีเข้าไปในเทพบุรีได้มีความคิด
อย่างนี้ว่า บัดนี้ พวกเรามีตนได้ที่พึ่งแล้ว พวกอสูรจะทำอะไรเราไม่ได้
แม้พวกอสูรก็มีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้พวกเวทดา มีตนได้ที่พึ่งแล้ว พวก
เราจะทำอะไรไม่ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรื่องเคยมีมาแล้ว สงครามระหว่างเวทดา
กับอสูรได้ประจัญหน้ากันแล้ว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ในสงครามครั้งนั้น

พวกเทวดาชนะ พวกอสูรแพ้ และพวกอสูรที่แพ้ได้พากันหนีไป พวกเทวดารุกไล่ติดตามมุ่งไปทางทิศใต้ ครั้งนั้นแล พวกอสูรได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเทวดารุกไล่ติดตามมา จำเราจักทำสงครามกับพวกเทวดาแม้ครั้งที่ ๒ อีก

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๒ พวกอสูรก็ทำสงครามกับพวกเทวดาอีก พวกเทวดาก็ชนะ พวกอสูรแพ้ และ พวกอสูรที่แพ้ได้พากันหนีไป พวกเทวดารุกไล่ติดตามมุ่งไปทางทิศใต้ ครั้งนั้นแล พวกอสูรได้มีความคิดอย่างนี้ว่า พวกเทวดารุกไล่ติดตามมา จำเราจะทำสงครามกับพวกเทวดาแม้ครั้งที่ ๓ อีกครั้ง

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้ครั้งที่ ๓ พวกอสูรทำสงครามกับพวกเทวดาอีก พวกเทวดาก็ชนะ พวกอสูรแพ้ และ พวกอสูรที่แพ้ได้พากันหนีเข้าไปในอสูรบุรี ก็แหละพวกอสูรที่พากันหนีเข้าไปในอสูรบุรีได้มีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ พวกเรามีตนได้ที่พึงแล้ว พวกเทวดาจะทำอะไรเราไม่ได้ แม้พวกเทวดาก็มีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้พวกอสูรมีที่พึงแล้ว พวกเราทำอะไรไม่ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฉะนั้นเหมือนกันแล สมัยใด ภิกษุสงฆ์จาก กาม **บรรลุปฐมฌาน**...สมัยนั้น ภิกษุมีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้เรามีตนได้ที่พึงแล้ว มารจะทำอะไรเราไม่ได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้มารผู้ลามก ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ ภิกษุมีตนได้ที่พึงแล้ว เราจะทำอะไรไม่ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด **ภิกษุบรรลุทุติยฌาน...ตติยฌาน...จตุตถฌาน** สมัยนั้น ภิกษุมีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ เรามีตนได้ที่พึงแล้ว มารจะทำอะไรเราไม่ได้ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้มารผู้ลามก ก็มีความคิดอย่างนี้ว่า บัดนี้ ภิกษุมีตนได้ที่พึงแล้ว เราจะทำอะไรไม่ได้

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุ เพราะล่วงรูปสัณญญา โดย

ประการทั้งปวง **บรรลุนิพพาน**...สมัยนั้น ภิกษุนี้
เรียกว่า ได้ทำมารให้เป็นที่สุด ให้ติดตามไม่ได้ ปิดตามารสนิท มารมอง
ไม่เห็น

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สมัยใด ภิกษุ เพราะล่วงอาภาสนิพ
พานโดยประการทั้งปวง **บรรลุวิญญาณ์นิพพาน...
อาภินิพพาน...เนวสัญญานาสัญญายตนนิพพาน...สัญญา
เวทิตนโรธ** อาสวะของเขาสิ้นรอบแล้วเพราะเห็นด้วยปัญญา สมัยนั้น
ภิกษุนี้เรียกว่า ได้กระทำมารให้เป็นที่สุด ให้ติดตามไม่ได้ ปิดตามารสนิท มาร
มองไม่เห็น⁽¹⁵⁾



มารยอมสามารถทำลายบุคคล ผู้ตกเป็นทาสของความสวยงาม
ไม่ควบคุมการแสดงออก ไม่รู้ประมาณในโภชนาหาร เกียรติฐาน
และอ่อนแอ เหมือนลมแรงพัดโค่นต้นไม้ที่ไม่แข็งแรง

ดาบสผู้ทรงฌาน

นานาทัศนะ ของกลุ่มบุคคลผู้ไม่เห็นผลานิสงส์ คุณประโยชน์
ของฌานจิต.....

.....อารมณ์สมณะ ทำให้ติดอยู่ในสุข ทำให้ผู้ปฏิบัติมีโอกาสหลง
ได้ง่าย

⁽¹⁵⁾อ.นวก. 23/39/494-496 เทวาสูสังคามสูตร

.....ส่วนมาก บุคคลผู้เป็นเจ้าของทัศนะประเภทนี้ ไม่เคยมีประสบการณ์เรื่องฉานจิต หรือถ้ามีแต่ก็ไม่มีความวิเศษในฉาน จึงมองไม่เห็น อานิสงส์อันมีเป็นอนก

...การบรรลุมรรค ผล ไม่จำเป็นต้องใช้สมาธิระดับอัปปนา แค่วินิกะหรืออุปปจาระก็พอ ซึ่งโดยเนื้อแท้แล้ว ขณะที่จิตบรรลุมรรคผล คือกระบวนการของมัคคสมังคี กำลังของสมณะ และวิปัสสนาต้องมีความสมดุลกัน กำลังสมณะอย่างต่ำต้องถึงขั้นอัปปนาในระดับฉานที่ ๑ อันเป็นองค์สัมมาสมาธิในอริยมรรค ๘

เป็นไปได้ สำหรับเสขบุคคล ผู้บรรลุฉานจิตในขณะที่บรรลุมรรค ผล ครั้งแรก (โสดาปัตติมรรค) หลังจากนั้น ก็ไม่สามารถพัฒนาจิตขึ้นไปสู่วิถีแห่งฉานจิตอีก แต่สำหรับสภิกาคามีบุคคล ผู้ปรารถนาจะบรรลุอนาคามีมรรค จะต้องมีประสบการณ์และชำนาญในฉานวิธียุทธสมควร จึงจะบรรลุตติยมรรคได้

...มักยกตัวอย่าง บุคคลที่สามารถบรรลุฉานสมาบัติ และแก้วอกว้างในอภิญญา แต่ก็ไม่สามารถบรรลุอุริยสังฆธรรมได้ บุคคลที่ถูกล่ามถึงบ่อยที่สุด คือ **อสิตดาบส (ภาพเทวินดาบส)** ผู้ขอไปใช้เวลาไปเยี่ยมชมนิพพานสวรรค์, **อาฬารดาบส** ผู้ได้ฉานสมาบัติ ๗, **อุทกดาบส** ผู้ได้ฉานสมาบัติ ๘

ผู้พูดคงลืมคำนึงถึงเหตุผลที่ว่า บุคคลผู้มีปัญญา สามารถรู้จักอุบายแห่งวิปัสสนาได้ โดยไม่ต้องอาศัย สติ ปัญญา จากบุคคลอื่นนั้นเป็น

วิสัยแห่งพุทธะ คือไม่เป็นสัมมาสัมพุทธะ ก็ต้องเป็นปัจเจกพุทธะ ก็ดาบสทั้ง๓ อินทรีย์ และบารมีธรรม ยังไม่ถึงขั้นเป็นพุทธะ อีกทั้งพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ยังไม่อุบัติขึ้นในโลก ไฉนเลยจะมีปัญญาเข้าสู่มรรค ผลได้...

หลังจากที่พระพุทธรูปเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว เดิมทีทรงดำริว่าจะไม่สั่งสอนธรรมแก่ใคร ด้วยเห็นว่า ธรรมที่ตรัสรู้นั้นลึกซึ้ง รู้ตามได้ยาก... พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ คองไม้ขอชปาโลนิโครธนั้น และพระองค์เสด็จไปในที่สงัด หลีกเร้นอยู่ ได้มีพระปริวิตกแห่งจิตเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า

“ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ เป็นคุณอันลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบ ประณีต ไม่หยั่งลงสู่ความตริก ละเอียด เป็นวิสัยที่บัณฑิตจะพึงรู้แจ้ง ส่วนหมู่มสัตว์นี้เรจรมย์ด้วยอาลัย ยินดีในอาลัย ชื่นชมในอาลัย จักเห็นได้ยาก แม้ฐานะคือธรรมที่ระงับสังขารทั้งปวง เป็นที่สละคืนอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นต้นเหตุ เป็นที่สิ้นกำหนด เป็นที่ดับสนิท หากเลิศเครื่องร้อยรัดมิได้นี้ ก็แสนยากที่จะเห็นได้ ก็ถ้าเราจะพึงแสดงธรรมสัตว์เหล่าอื่นก็จะไม่พึงรู้ทั่วถึงธรรมของเรา ชื่อนั้น จะพึงเป็นความเหน็ดเหนื่อยเปล่าแก่เรา จะพึงเป็นความลำบากเปล่าแก่เรา”

อนึ่ง อนันจริยคาถาเหล่านี้ ที่ไม่เคยได้สดับในกาลก่อน ปรากฏแก่พระผู้มีพระภาคเจ้า...

“บัดนี้ เรายังไม่ควรจะประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วโดยยาก เพราะธรรมนี้อันสัตว์ผู้ถูกราคะและโทสะครอบงำแล้วไม่ตรัสรู้ได้ง่าย สัตว์ผู้ถูกราคะยึดอมแล้ว ถูกกองอวิชชาหุ้มห่อแล้ว จักไม่เห็นธรรมอันละเอียด ลึกซึ้ง ยากที่จะเห็น ละเอียดยิ่ง อันจะยังสัตว์ให้ถึงธรรมที่ทวนกระแสคือ พระนิพพาน” (16)

(16) วินย. 4/7/12-13 อนันจริยคาถา

...ภายหลังทรงกลับพระทัยสั่งสอนเวไนยสัตว์ พระพุทธองค์ทรงนึกถึง ดาบสทั้ง ๒ ก่อนใครอื่น ด้วยว่าในยุคนั้นเวไนยพระพุทธรองค์เสียแล้ว บรรดานักบวช เจ้าลัทธิทั้งหลาย ที่สามารถพัฒนาจิตได้สูงกว่าดาบสทั้ง ๒ ท่านนั้นไม่มี... ครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงดำริว่า เราจะพึงแสดงธรรมแก่ใครก่อนหนอ ใครจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน ครั้นแล้วทรงพระดำริต่อไปว่า “อาฬารดาบสกาลามโคตร.....อุทกดาบสรามบุตรนี้แล เป็นผู้ฉลาดเฉียบแหลม มีปัญญา มีภูมิจึงกิเลสในจักขุขุณ้อยเป็นปกติมานาน ถ้ากระไรเราพึงแสดงธรรมแก่ดาบสนี้ ก่อนเธอจักรู้ทั่วถึงธรรมนี้ได้ฉับพลัน”⁽¹⁷⁾

นตฺถิ ฌานํ อปญฺญสุตฺต	ฌานย่อมไม่มี แก่บุคคลผู้ไร้ปัญญา
นตฺถิ ปญฺญา อฌายิโน	ปัญญา ก็ไม่มี แก่บุคคลผู้ไร้ฌาน
ยมฺหิ ฌานบฺจ ปญฺญบฺจ	ผู้ใด มีทั้งฌานและปัญญา
ส เว นิพฺพานสนฺติเก	ผู้นั้นแล อยู่ใกล้นิพพาน” ⁽¹⁸⁾

ปฏิบัติเพื่อสิ้นอาสวะ ๔ แบบ

“ภิกษุทั้งหลาย ปฏิบัติ ๔ ประการเหล่านี้ มีอยู่ คือ

๑. ปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า	๒. ปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว
๓. ปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า	๔. ปฏิบัติสบาย รู้ได้เร็ว

⁽¹⁷⁾ วินย. 4/10/16 พุทธประวัติ ก

⁽¹⁸⁾ ชุ.ธ. 25/372/96 ภิกขุวรรค

ปฏิบัติลำบาก ประสพผลช้า

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุเป็นผู้มีปกติ ตามเห็นความไม่งามในกาย มีสัญญาว่าปฏิภูลในอาหาร มีสัญญาในโลกทั้งปวงโดยความเป็นของไม่น่ายินดี เป็นผู้มีปกติตามเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง มรณสัญญาก็เป็นสิ่งที่เขาตั้งไว้ดีแล้วในภายใน ภิกษุนั้น เข้าไปอาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการเหล่านี้คือ สัทธาพละ หิริพละ โอตัมปะพละ วิริยพละ ปัญญาพละแต่อินทริย์ ๕ ประการเหล่านี้ของเขานั้น ปรากฏว่าอ่อน คือ สัทธินทริย์ วิริยอินทริย์ สตินทริย์ สมามินทริย์ ปัญญินทริย์ เพราะเหตุที่อินทริย์ทั้งห้าเหล่านี้ ยังอ่อน ภิกษุนั้นจึงบรรลุนั่นตรียกิจ เพื่อความสิ้นอาสวะช้า ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าปฏิบัติลำบาก รู้ได้ช้า



จิตดีบรม กลับกลอก ป้องกันยาก ห้ามยาก ดนมี
ปัญญา สามารถตัดให้ตรงได้ เหมือนช่างตัดลูกศร

ปฏิบัติลำบาก ประสพผลเร็ว

ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุเป็นผู้มีปกติ ตามเห็นความไม่งามในกาย มีสัญญาว่าปฏิภูลในอาหาร มีสัญญาในโลกทั้งปวงโดยความเป็นของไม่น่ายินดี เป็นผู้มีปกติตามเห็นความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง มรณสัญญาก็เป็นสิ่งที่เขาตั้งไว้ดีแล้วในภายใน

ภิกษุ^{๑๙}นั้น เข้าไปอาศัยธรรมเป็นกำลังของพระเสขะ ๕ ประการ เหล่านี้คือ สัทธาพละ หิริพละ โอตปปะพละ วิริยพละ ปัญญาพละ แต่ อินทริย์ & ประการเหล่านี้ของเขานั้น ปรากฏว่ามีประมาณยิ่ง(แก่กล้า) คือ สัทธินทริย์ วิริยอินทริย์ สตินทริย์ สมามินทริย์ ปัญญินทริย์ **เพราะเหตุที่อินทริย์ห้าเหล่านี้ มีประมาณยิ่ง ภิกษุ^{๑๙}นั้นจึงบรรลุนันตริยกิจ เพื่อความสิ้นอาสวะได้เร็ว** ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าปฏิบัติลำบาก รู้ได้เร็ว

ปฏิบัติสบาย ประสพผลช้า

ภิกษุ^{๑๙}ทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุ เพราะสังัดจากกามและสังัด จากอกุศลธรรมทั้งหลาย จึงบรรลุปฐมฌาน...ทุติยฌาน...ตติยฌาน ...จตุตถฌาน...แล้วแลอยู่ ภิกษุ^{๑๙}นั้น เข้าไปอาศัยธรรมเป็นกำลังของ พระเสขะ ๕ ประการเหล่านี้คือ สัทธาพละ หิริพละ โอตปปะพละ วิริยพละ ปัญญาพละ แต่อินทริย์ & ประการเหล่านี้ของเขานั้น ปรากฏว่าอ่อน คือ สัทธินทริย์ วิริยอินทริย์ สตินทริย์ สมามินทริย์ ปัญญินทริย์ **เพราะเหตุที่ อินทริย์ห้าเหล่านี้ ยังอ่อน ภิกษุ^{๑๙}นั้นจึงบรรลุนันตริยกิจ เพื่อความสิ้น อาสวะได้ช้า** ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าปฏิบัติสบาย รู้ได้ช้า

ปฏิบัติสบาย ประสพผลเร็ว

ภิกษุ^{๑๙}ทั้งหลาย ในกรณีนี้ ภิกษุ เพราะสังัดจากกามและสังัด จากอกุศลธรรมทั้งหลาย จึงบรรลุปฐมฌาน...ทุติยฌาน...ตติยฌาน ...จตุตถฌาน...แล้วแลอยู่ ภิกษุ^{๑๙}นั้น เข้าไปอาศัยธรรมเป็นกำลังของ

(๑๙) อ.จตุกก. 21/163/210-211 อสุภสูตร

พระเสขะ ๕ ประการเหล่านี้คือ สัทธาพละ หิริพละ โอตปปะพละ
วิริยพละ ปัญญาพละ แต่อินทรีย์ ๕ ประการเหล่านี้ของเธอนั้น ปราภฏ
ว่ามีประมาณยิ่ง(แก่กล้า) คือ สัทธินทรีย์ วิริยอินทรีย์ สตินทรีย์ สมาธินทรีย์
ปัญญาอินทรีย์ เพราะเหตุที่อินทรีย์ห้าเหล่านี้ มีประมาณยิ่ง ภิกษุเหล่านั้นจึง
บรรลุนันตริยกิจ เพื่อความสิ้นอาสวะได้เร็ว ภิกษุทั้งหลายนี้
เรียกว่าปฏิบัติสบายรู้ได้เร็ว ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้แล ปฏิปทา ๔ ประการ”⁽¹⁹⁾



จิตควบคุมยาก เปลี่ยนแปลงเร็ว ฝืนในอารมณ์ตามที่ใคร
ฝึกจิตเช่นนั้นได้เป็นการดี เพราะจิตที่ฝึกได้แล้ว นำสุขมาให้

ทิพยภาวะ

“.... ข้าแต่พระโคตมผู้เจริญ ที่นั่งนอนสูงใหญ่อันเป็นทิพย์ ซึ่งใน
บัดนี้ พระโคตมผู้เจริญได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบากนั้น
เป็นอย่างไรเล่า?

พรหมณ์ ในกรณีนี้ เราเข้าอาศัยบ้านหรือนิคมโดยอยู่ เวลาเข้า
ครองจีวร เทียวไปบิณฑบาตในบ้านหรือนิคมนั้น ครั้นเวลาหลังอาหาร
กลับจากบิณฑบาตแล้ว เทียวไปตามแนวป่า เรานั้น วัตถุใดมีอยู่ที่นั่นๆ
จะเป็นหญ้าหรือใบไม้ก็ตาม ครว่มาแล้ว (ทำเป็นที่รองนั่ง) นั่งคู้บัลลังก์
ตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า เรานั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรม
ทั้งหลาย ย่อมเข้าถึง ฌานที่ ๑...ที่ ๒ ...ที่ ๓ที่ ๔ ...อันไม่มีทุกข์
ไม่มีสุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขาแล้วแลอยู่

⁽²⁰⁾ อ.ติก. 20/64/247-248 เวณาคุปฺรสุตฺร

พราหมณ์ เราขณะเมื่อเป็นอย่างนี้ ถ้าเดินอยู่ ในสมัยนั้น สถานที่ตรงนั้น ก็ชื่อว่า **ที่เดินอันเป็นทิพย์** ถ้าเรายืนอยู่ สถานที่ตรงนั้น ในสมัยนั้น ก็ชื่อว่า **ที่ยืนอันเป็นทิพย์** ถ้านั่งอยู่ สถานที่ตรงนั้น ในสมัยนั้น ก็ชื่อว่า **อาสนะอันเป็นทิพย์** ถ้าสำเร็จการนอนอยู่ สถานที่ตรงนั้น ในสมัยนั้น ก็ชื่อว่า **ที่นอนอันเป็นทิพย์** พราหมณ์ นี้แล ที่นั่งนอนสูงใหญ่อันเป็นทิพย์ ซึ่งในบัดนี้เราได้ตามปรารถนา ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบากเลย”⁽²⁰⁾

อำนาจเหนือจิต

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยกรรม ๗ ประการแล้ว ย่อมทำจิตให้อยู่ในอำนาจ(ของตน)ได้ และภิกษุนั้นก็ไม่ตกอยู่ในอำนาจของจิต ๗ ประการอย่างไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย ๗ ประการในกรณีนี้ คือ

๑. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในสมาธิ**
๒. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในการเข้าสมาธิ**
๓. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในการดำรงอยู่ในสมาธิ**
๔. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในการออกจากสมาธิ**
๕. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในความเหมาะสมแห่งสมาธิ**

⁽²¹⁾ อ.สตก 23/40/47-48 วสสูตร

๖. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในธรรมเป็นโคจรแห่งสมาธิ**

๗. ภิกษุเป็นผู้ **ฉลาดในอภินิหารแห่งสมาธิ**

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบแล้วด้วยธรรม ๗ ประการเหล่านี้แล ย่อมทำจิตให้อยู่ในอำนาจ (ของตน) ได้ และภิกษุนั้นก็ไม่ตกอยู่ในอำนาจของจิต” (21)

ญาณเกิดจากสมาธิ

“... ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเจริญสมาธิมีคุณอันไม่มีประมาณ เป็นผู้มึปัญญารักษาตัว มีสติเฉพาะหน้า อยู่เถิด เมื่อเธอเจริญสมาธิมีคุณอันไม่มีประมาณ เป็นผู้มึปัญญารักษาตัว มีสติเฉพาะหน้าอยู่ ญาณ ๕ ประการ ย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว & ประการอย่างไรเล่า? & ประการคือ

๑. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว ดั่งนี้ว่า **สมาธินี้ ให้เกิดสุขในปัจจุบันด้วย มีสุขเป็นวิบากต่อไปด้วย**

๒. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว ดั่งนี้ว่า **สมาธินี้ เป็นธรรมอันประเสริฐ ปราศจากอาภิส**

๓. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว ดั่งนี้ว่า **สมาธินี้ อันคนเลวเสพไม่ได้**

๔. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว ดั่งนี้ว่า **สมาธินี้ ละเอียด ประณีต ได้ด้วยความสงบ บรลุได้ด้วยความเป็นธรรม เอกผุดขึ้น มิใช่บรลุได้ด้วยการข่มธรรมที่เป็นข้าศึก หรือห้ามกิเลส ด้วยจิตอันเป็นสสังขาร(เครื่องปรุงแต่ง)**

(22) อ.ปญจก 22/27/26-27 สมาธิสูตร

๕. ญาณย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว ดังนี้ว่า เรามีสติเข้าสมาธินี้ มีสติออกจากสมาธินี้

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเจริญสมาธิมีคุณอันไม่มีประมาณเป็นผู้มีปัญญารักษาตัว มีสติเฉพาะหน้า เมื่อเธอเจริญสมาธิมีคุณอันไม่มีประมาณ เป็นผู้ที่มีปัญญาเฉพาะตัว มีสติเฉพาะหน้าอยู่ ญาณ ๕ ประการเหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นเฉพาะตนนั้นเทียว อย่างนี้แล” (22)

จิตที่ปราศจากนิรณ

“มหाराช เปรียบเหมือนชายผู้หนึ่ง **กุ่มนี้** เขาไปทำการงานสำเร็จผล ใช้หนี้ต้นทุนเดิมหมดแล้ว กำไรยังเหลือพอเลี้ยงภรรยาได้ถมไป เขาคงคะนึงถึงโชคกลางว่า เมื่อก่อนเรากุ่มนี้เขาไปทำการงานสำเร็จผล ใช้หนี้ต้นทุนเดิมหมดแล้ว กำไรยังเหลือพอเลี้ยงภรรยาได้ถมไป ดังนี้ เขาย่อมปราโมทย์บันเทิงใจโสมนัสเพราะชื่อนั้นเป็นเหตุ

มหाराช เปรียบเหมือนชายอีกผู้หนึ่ง **ป่วยไข้หนัก** ทนทุกข์อาหารไม่ตก กำลั้งน้อย ครั้นเวลาอื่นเขาหายจากใช้นั้น อาหารก็ตั้ง กำลั้งก็มี เขาต้องนึกถึงกาลเก่าว่า เมื่อก่อน เราป่วยไข้หนัก ทนทุกข์ อาหารก็ไม่ตก กำลั้งน้อยลง บัดนี้เราหายจากใช้นั้น อาหารก็ตั้ง กำลั้งก็มีมา ดังนี้ เขาย่อมปราโมทย์บันเทิงใจโสมนัสเพราะชื่อนั้นเป็นเหตุ

มหाराช เปรียบเหมือนชายอีกผู้หนึ่ง **ติดเรือนจำ** ครั้นเวลาอื่นเขาหลุดจากเรือนจำโดยสะดวก ไม่มีภัย ไม่เสียทรัพย์ เขาต้องนึกถึงกาลเก่าอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เราติดเรือนจำ บัดนี้เราหลุดมาได้โดยสะดวก ไม่มีภัย ไม่เสียทรัพย์ ดังนี้ เขาย่อมปราโมทย์บันเทิงใจโสมนัสเพราะ

ข้อนั้นเป็นเหตุ

มหาราช เปรียบเหมือนชายอีกผู้หนึ่ง เป็นทาสเขา ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น เทียบตามอำเภอใจไม่ได้ ครั้นถึงสมัยอื่น เขาพ้นจากการเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เทียบตามอำเภอใจได้ เขาต้องนึกถึงกาลเก่าอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น เทียบตามอำเภอใจไม่ได้ ครั้นถึงสมัยอื่น เราพ้นจากการเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เทียบตามอำเภอใจได้ ดังนี้ เขาย่อมปราโมทย์บันเทิงใจโสมนัสเพราะข้อนั้นเป็นเหตุ

มหาราช เปรียบเหมือนชายอีกผู้หนึ่ง นำทรัพย์เดินทางไกล อันกันดาร ภิักษาหายาก ประกอบด้วยภัย ครั้นสมัยอื่น พ้นทางกันดารได้ โดยสะดวก ลูถึงหมู่บ้านอันเกษม ไม่มีภัย (ไม่ต้องเสียโภคทรัพย์) เขาต้องนึกถึงกาลเก่าอย่างนี้ว่า เมื่อก่อน เรานำทรัพย์เดินทางไกลอันกันดาร ภิักษาหายาก ประกอบด้วยภัย ครั้นบัดนี้ เราพ้นทางกันดารได้โดยสะดวก ลูถึงหมู่บ้านอันเกษม ไม่มีภัย ดังนี้ เขาย่อมปราโมทย์บันเทิงใจโสมนัสเพราะข้อนั้นเป็นเหตุ ฉนใด

มหาราช ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวรณ ๕ ประการ ที่ตนยังละไม่ได้ว่า เป็นเช่น กับการกัณฑ์ (กามฉันทะ) เช่นกับการเป็นโรค (พยาบาท) เช่นกับการติดเรื้อนจำ (ถีนมิทธะ) เช่นกับการเป็นทาส (อุทัจจกุกุจจะ) และการนำทรัพย์ข้ามทางกันดาร (วิจิกิจฉา) และเธอพิจารณาเห็นนิรวรณ ๕ ประการที่ละเสียได้แล้วในตนเอง เป็นเช่นกับการหมดหนี้ การหมดโรค การหลุดจากเรื้อนจำ การพ้นจากทาส การบรรลุลูถึงที่พ้นภัย ฉนนั้นเหมือนกันแล”⁽²³⁾

(23)ที่.ส.9/218-225/91-93 สามัญผลสูตร

นครที่ปลอดภัย

“ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก ประกอบด้วยศีลธรรม ๗ ประการ และเป็นผู้มีปกติได้ตามปรารถนา โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบาก ซึ่งฉนวนทั้งสี่อัน ประกอบในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่ในสุขในทิฏฐธรรม ในกาลใด ภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น อริยสาวกนี้เรียกได้ว่า เป็นผู้ที่มีมารอันมีบาปกระทำอะไรไม่ได้

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก ประกอบด้วยศีลธรรม ๗ ประการอย่างไรเล่า?

๑. ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามีเสาระเนียดอันมีรากลึก ผงไว้ดีแล้ว ไม่หวั่นไหว ไม่คลอนแคลนสำหรับคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกก็มีศรัทธา เชื่อการตรัสรู้ของพระตถาคตว่า แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระเจ้านั้น...ฯลฯ...เป็นผู้รู้ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน เป็นผู้จำแนกธรรม ดังนี้ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **ศรัทธา เป็นเสาระเนียด** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ฉันนั้นเหมือนกัน...

๒. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามี**คูรอบ** ทั้งลึกและกว้าง สำหรับคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกก็มี หิริ ละอายต่อกายทุกจริต วจีทุกจริต มโนทุกจริต ละอายต่อการถึงพร้อมด้วยอกุศลธรรมอันลามกทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **hiri เป็นคูล้อมรอบ** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน...

๓. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชา **มีเชิงเทินเดินรอบ** ทั้งสูงและกว้าง สำหรับคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกก็มี **โศตปปะ** สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต สะดุ้งกลัวต่อความถึงพร้อมด้วยอกุศลธรรมอันลามกทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **โศตปปะเป็นเชิงเทินเดินรอบ** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน....

๔. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชา **มีอาวุธอันสังสมไว้เป็นอันมาก** ทั้งชนิดที่ใช้ประหารใกล้ตัวและประหารไกลตัว สำหรับคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกก็มี **สุตะอันตนสดับแล้วมาก** ทรงสูงสุดสังสมสุตะ ธรรมเหล่าใดงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด ที่เป็นการประกาศพรหมจรรย์อันบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ ธรรมมีรูปเห็นปานนั้น อันเขาสดับแล้วมาก ทรงไว้คล่องปาก ชื่นใจ แทงตลอดด้วยดีด้วยทิวาสี ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **สุตะเป็นอาวุธ** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน...

๕. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชา **มีกองพลประจำอยู่เป็นอันมาก** คือกองช้าง กองม้า กองรถ กองธนู

กองจัดธงประจำกอง กองเสนาธิการ กองพลาธิการ กองอุคคโยธี กองราชบุตร กองจู่โจม กองมหานาค กองคนกล้า กองไล่ไม้ กองเกราะไล่หนัง กองทาสกบฏร สำหรับคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอกนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกมีความเพียรอันปรารถนาแล้ว เพื่อละอกุศลธรรมทั้งหลาย เพื่อยังกุศลธรรมทั้งหลายให้ถึงพร้อม มีกำลัง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดทิ้งธุระในกุศลธรรมทั้งหลาย ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **วิริยะเป็นพลกาย** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน....

๖. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามี **นายทหารที่เป็นบัณฑิต** เฉลียวฉลาด มีปัญญา ห้ามเข้าแก่คนที่ไม่รู้จัก ให้เข้าแก่คนที่รู้จัก เพื่อคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอกนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเป็นผู้มี สติ ประกอบด้วยสติเป็นเครื่องรักษาอย่างยิ่ง ระวังถึง ตามระวังถึงซึ่งกิจที่กระทำและคำพูดแล้วแม้นานได้ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้มี **สติเป็นนายทหาร** ย่อมละอกุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ ฉะนั้นเหมือนกัน...

๗. ภิกษุทั้งหลายเปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามี **กำแพงที่สูงและกว้าง** สมบูรณ์ด้วยการก่อและฉาบ เพื่อคุ้มภัยในภายในและป้องกันในภายนอกนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกเป็นผู้มีปัญญา ประกอบด้วยปัญญา เป็นเครื่องถึงธรรมสังขะแห่งการตั้งขึ้นและการตั้งอยู่ไม่ได้ อันเป็นอริยะ เป็นเครื่องฆ่าแรกกิเลส ให้ถึงความสิ้นทุกข์โดยชอบ ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ **มีปัญญาเป็นความสมบูรณ์ด้วยการก่อและฉาบ** ย่อมละอภุศล เจริญกุศล ละกรรมอันมีโทษ เจริญกรรมอันไม่มีโทษ บริหารตนให้หมดจดอยู่ฉันนั้นเหมือนกัน...

อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสังฆธรรม ๗ ประการเหล่านี้แล

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เป็นผู้ที่มีปกติได้ตามปรารถนา ได้ไม่ยาก ได้ไม่ลำบาก ซึ่งผาณทั้งสิ้น อันประกอบในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามีหน้่าไม้และน้ำ **สังสมไว้เป็นอันมาก** เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุก ในภายใน เพื่อป้องกันในภายนอก นี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก สงัดจากกามสังัดจากอกุศลธรรมเข้าถึง **ปฐมฌาน** อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุกแห่งตน **เพื่อก้าวลงสู่निพพาน** ฉันนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามีข้าวสารีและข้าววะระสะสมไว้เป็นอันมาก เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุกในภายใน เพื่อป้องกันในภายนอก นี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เพราะความเข้าไปสงบระงับแห่งวิตกและวิจารณ์ เข้าถึง **ทุติยฌาน** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน นำให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกคุณมีขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอัน

เกิดจากสมาธิ แล้วแลอยู่เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุก แห่งตน เพื่อก้าวลงสู่นิพพาน ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามี **อปรัณณชาติ** คือ งา ถั่วเขียว ถั่วราชมาส เป็นต้น สิ่งสมไว้เป็นอันมาก เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุก ในภายใน เพื่อป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เพราะความจางคลายไปแห่งปิติ เป็นผู้ อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ และย่อมเสวยความสุขด้วยนามกาย อันชนิดที่พระอริยเจ้ากล่าวสรรเสริญผู้นั้นว่าเป็นผู้ อยู่อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นปกติสุข ดังนี้ เข้าถึง **ตติยฌาน** แล้วแลอยู่ เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุกแห่งตน เพื่อก้าวลงสู่นิพพาน ฉะนั้นเหมือนกัน

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนในปัจจุบันนครของพระราชามี **เภสัชสังสมไว้เป็นอันมาก** คือ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุก ในภายใน เพื่อป้องกันในภายนอก นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวก เพราะละสุขและละทุกข์เสียได้ เพราะความดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งสองในกาลก่อน เข้าถึง **จตุตถฌาน** ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข มีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่ เพื่อความยินดี ไม่สะดุ้งกลัว อยู่เป็นผาสุกแห่งตน เพื่อ **ก้าวลงสู่นิพพาน** ฉะนั้นเหมือนกัน

อริยสาวก เป็นผู้ที่มีปกติได้ตามปรารถนา ได้ไม่ยาก ได้ไม่ลำบาก ซึ่งฌานทั้งสี่อันประกอบในจิตอันยิ่ง เป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิฏฐธรรม เหล่านี้แล

(24) อ.สตตฺถ 23/67/124-130 นครปฐมสูตร

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกประกอบพร้อมด้วยศีลธรรม ๗ ประการ เหล่านี้และเป็นผู้มีปกติได้ตามปรารถนา ได้ไม่ยาก ได้ไม่ลำบาก ซึ่งฆาน ทั้งสี่อันประกอบในจิตอันยังเป็นเครื่องอยู่เป็นสุขในทิวฏฐธรรม เหล่านี้ ด้วย ในกาลใด ภิกษุทั้งหลาย ในกาลนั้น อริยสาวกนี้ เรียกได้ว่าเป็นผู้ที่ มารอันมีบาปกระทำอะไรไม่ได้” (24)

บริโศคกามโดยไม่ติดกาม

“ภิกษุทั้งหลาย กามคุณเหล่านี้มี ๕ อย่าง ห้าอย่างเป็นอย่างใดเล่า ? ห้าอย่างคือ รูปที่เห็นด้วยตา เสียงที่ฟังด้วยหู...กลิ่นที่ดมด้วยจมูก ...รสที่ลิ้มด้วยลิ้น...และโณภูฐัพพะที่สัมผัสด้วยผิวกาย อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ภิกษุทั้งหลาย กามคุณมี ๕ อย่างเหล่านี้แล

ภิกษุทั้งหลาย ชนเหล่าใด จะเป็นสมณะหรือพราหมณ์ก็ตาม **ติดอกติดใจ สยบอยู่ เมามหกอยู่ในกามคุณ ๕ อย่าง** เหล่านี้แล้ว ไม่มองเห็นส่วนที่เป็นโทษ ไม่เป็นผู้รู้แจ่มแจ้งในอุบายเป็นเครื่องออกจากทุกข์ ทำการบริโศคกามคุณทั้ง ๕ นั้นอยู่ ชนเหล่านั้น อันคนทั้งหลายพึงเข้าใจเถิดว่า **เป็นผู้ถึงความพินาศย่อยยับ** แล้วแต่มารผู้มีบาปต้องการ จะทำตามอำเภอใจอย่างใด ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบได้ตั้งเนื้อป่าที่ติดบ่วง นอนจมอยู่ในกองบ่วง ในลักษณะที่ใครๆ พึงเข้าใจได้ว่า มันจะถึงซึ่งความพินาศย่อยยับ เป็นไปตามประสงค์ของพรานทุกประการ เมื่อพรานมาถึงเข้า มันจะหนีไปไหน

ไม่พ้นเลย ดังนี้ ฉันทิก็ฉันทัน

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนชนเหล่าใด จะเป็นสมณะหรือพรหมณ์ก็ตาม ไม่ตั้งใจ ไม่สยบอยู่ ไม่เม้าหมกอยู่ในกามคุณ ๕ เหล่านี้แล้ว มองเห็นส่วนที่เป็นโทษอยู่ เป็นผู้รู้แจ่มแจ้งในอุบายเป็นเครื่องออกไปจากทุกข์ บริโภคกามคุณทั้ง ๕ นั้นอยู่ ชนเหล่านั้น อันคนทั้งหลายพึงเข้าใจได้อย่างนี้ว่า เป็นผู้ไม่ถึงความพินาศย่อยยับ ตามความประสงค์ของมารผู้มีบาปแต่อย่างใด ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนเนื้อปาดัวที่ไม่ติดบ่วง แม้นอนจมอยู่บนกองบ่วง มันก็เป็นสัตว์ที่ใครๆ พึงเข้าใจได้ว่า เป็นสัตว์ที่ไม่ถึงความพินาศย่อยยับไปตามความประสงค์ของพรานแต่อย่างใด เมื่อพรานมาถึงเข้า มันจะหลีกหนีไปได้ตามที่ต้องการ ดังนี้ ฉันทิก็ฉันทัน

ภิกษุทั้งหลาย (อีกอย่างหนึ่ง) เปรียบเหมือนเนื้อปาดัว เทียวไปในป่ากว้าง เดินอยู่ก็ส่งางาม ยืนอยู่ก็ส่งางาม หมอบอยู่ก็ส่งางาม นอนอยู่ก็ส่งางาม เพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุว่าเนื้อปาดัวนั้นยังไม่มาสู่คลองแห่งจักขุของพราน ข้อนี้ฉันทิ

ภิกษุทั้งหลาย เข้าถึงซึ่งปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้ เรากล่าวว่า ได้ทำมารให้เป็นผู้ตาบอดไม่มีร่องรอย กำจัดเสียแล้วซึ่งจักขุแห่งมาร ไปแล้วผู้ที่ทำมารผู้มีบาปมองไม่เห็น

(ต่อไปนี้ได้ตรัสถึงการบรรลุนุ ตยิฌาน - ตยิฌาน - จตุตถฌาน - อากาสาณัญจายตนะ - วิญญาณัญจายตนะ - อากิญจัญญายตนะ - เนวสัณญานาตัญญายตนะ โดยนัยเดียวกันกับการบรรลุปฐมฌาน เป็นลำดับไป จนกระทั่งถึงสัญญาเวทยิตนิโรธ โดยข้อความสืบต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย ยิ่งไปกว่านั้นอีก ภิกษุก้าวล่วงแนวสัญญาณา สัญญาตนะโดยประการทั้งปวง เข้าถึงซึ่ง สัญญาเวทียตนิโรธ แล้วแล อยู่ อหนึ่งเพราะเห็นแล้วด้วยปัญญา อาสวะทั้งหลายของเธอก็สิ้นไปรอบ ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุนี้เรากล่าวว่า ได้ทำมารให้เป็นผู้ตาบอดไม่มีร่องรอย กำจัดเสียแล้วซึ่งจักขุแห่งมาร ไปแล้วผู้ที่ซึ่งมารผู้มีบาปมองไม่เห็น ได้ข้ามแล้วซึ่งตัณหาในโลก ภิกษุนั้นยืนอยู่ที่สง่างาม เดินอยู่ที่สง่างาม นั่งอยู่ที่สง่างาม นอนอยู่ที่สง่างาม เพราะเหตุใดเล่า ภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุ ว่า ภิกษุนั้นไม่ได้มาสู่คลองแห่งอำนาจของมารผู้มีบาป ดังนี้แล” (25)



ผู้ใด รู้สำรวมจิตที่ไปไกล เทียบไปดวงเดียวไม่มีรูปร่าง
มีก้ำตือกายเป็นที่อาศัย ผู้นั้นจะพ้นจากเครื่องผูกของมารได้



ผู้เป็นทาสวิตกจริต มีจิตกำหนัดยึดติดอยู่ในสิ่งที่สวยงาม
มีแต่จะพอกความอยากหนา กระชับเครื่องพันธนาการให้แน่นเข้า



เหล่าสัตว์ ติดกับตัณหา กระเสือกกระสน ตุกระต่ายติดบ่วง
ฉะนั้น ภิกษุเมื่อหวังให้กิเลสจางคลาย ก็พึงทำลายตัณหาเสีย

(25) ม.มู. 12/287/314-317 ปาสราสิสูตร

กรรมฐาน ๔๐ วิธี (26)

กรรมฐาน	จริยาที่เหมาะสม						ขีดขั้นความสำเร็จ						
	ภาคจริต	โศภจริต	โมหจริต	สังขารจริต	พุทธิจริต	วิตกจริต	ปฏิบัติการมีเขต	อุปจารสมาธิ	ปฐมฌาน	ทุติยฌาน	ตติยฌาน	จตุตถฌาน	อรูปฌาน ๔
กสิณ ๑๐ - วรณกสิณ ๔ - กสิณอื่นๆ		X					○	○	○	○	○	○	
อสุภะ ๑๐	X						○	○	○				
อนุสติ ๑๐ - ๖ ข้อแรก - อุปสมมานุสติ - มรณสติ - กายคตาสติ - อานาปานสติ				X					○				
	X				X		○	○	○				
			X			X	○	○	○	○	○	○	
อัปปมัญญา ๔ - สามข้อแรก - อุเบกขา		X						○	○	○	○		
		X						○				○	
อาหาเรปฏิกูลสัญญา					X			○					
จตุราตุวักขณ					X			○					
อรูป ๔ - อากาสานัญจายตนะ - วิญญาณัญจายตนะ - อากิญจัญญายตนะ - เนวสัญญานาสัญญายตนะ	X	X	X	X	X	X		○				○	๑
	X	X	X	X	X	X		○				○	๒
	X	X	X	X	X	X		○				○	๓
	X	X	X	X	X	X		○				○	๔

(26) พุทธธรรม หน้า 855

สัมมาสมาธิ

“ภิกษุทั้งหลาย สัมมาสมาธิ เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในภพนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย เข้าถึง **ปฐมฌาน** ประกอบด้วยวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่

เพราะความที่วิตกวิจารณ์ทั้งสองระงับลง เข้าถึง **ทุติยฌาน** เป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดมีขึ้น ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขอันเกิดจากสมาธิ แล้วแลอยู่

อนึ่ง เพราะความจางคลายไปแห่งปีติ ย่อมเป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติและสัมปชัญญะ และย่อมเสวยความสุขด้วยนามกายชนิดที่พระอรหันต์เจ้าทั้งหลาย ย่อมกล่าวสรรเสริญผู้นั้นว่า เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติ อยู่เป็นปกติสุข ดังนี้ เข้าถึง **ตติยฌาน** แล้วแลอยู่

เพราะละสุขเสียได้ และเพราะละทุกข์เสียได้ เพราะความดับไปแห่งโสมนัสและโทมนัสทั้งสองในกาลก่อน เข้าถึง **จตุตถฌาน** ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุขมีแต่ความที่สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่

ภิกษุทั้งหลาย อันนี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ”⁽²⁷⁾

⁽²⁷⁾ที.มหา. 10/402/309 มหาสติปัฏฐานสูตร

สมาธิภาวนา ๔ ประเภท

“ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา ๔ อย่าง เหล่านี้ คือ

๑. ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา อันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐิธรรม

๒. ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนาอันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะ

๓. ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนาอันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ

๔. ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนาอันบุคคลเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งอาสวะ

ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐิธรรม นั้นเป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในกรณีนี้ สงัดแล้วจากกามทั้งหลาย สงัดแล้วจากธรรมที่เป็นอกุศลทั้งหลาย เข้าถึง ปฐมฌาน... ทุตติยฌาน... ตติยฌาน... จตุตถฌาน....ภิกษุทั้งหลาย นี่คือนิยามสมาธิภาวนาอันเจริญ กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในทิฏฐิธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในกรณีนี้ **กระทำไว้ในใจซึ่งอาโลกสัญญา** ว่า กลางวันฉันใด กลางคืนฉันนั้น กลางคืนฉันใด กลางวันฉันนั้น เธอมีจิตอันเปิดแล้ว ด้วยอาการอย่างนี้ ไม่มีอะไรห่อหุ้ม ยังจิตที่มีแสงสว่างทั่วพร้อมให้เจริญอยู่ ภิกษุทั้งหลาย นี้คือ สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อการได้เฉพาะซึ่งญาณทัสสนะ

ภิกษุทั้งหลาย **สมาธิภาวนา อันเจริญกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ** นั้นเป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย ในกรณีนี้ รู้แจ้งเวทนาที่เกิดขึ้น รู้แจ้งเวทนาที่ตั้งอยู่ รู้แจ้งเวทนาที่ดับไป รู้แจ้งสัญญาที่เกิดขึ้น รู้แจ้งสัญญาที่ตั้งอยู่ รู้แจ้งสัญญาที่ดับไป รู้แจ้งวิตกที่เกิดขึ้น รู้แจ้งวิตกที่ตั้งอยู่ รู้แจ้งวิตกที่ดับไป ภิกษุทั้งหลาย นี้คือ สมาธิภาวนา อันเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อสติสัมปชัญญะ

ภิกษุทั้งหลาย **สมาธิภาวนาอันเจริญแล้วกระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นแห่งอาสวะ** เป็นอย่างไรเล่า? ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุในกรณีนี้ มีปกติตามเห็นความเกิดขึ้นและความเสื่อมไป ในอุปาทานขันธ์ทั้ง ๕ ว่า... รูปเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งรูป เป็นอย่างไร ความดับไป แห่งรูปเป็นอย่างไร เวทนาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งเวทนา เป็นอย่างไร ความดับไปแห่งเวทนาเป็นอย่างไร สัญญาเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสัญญา เป็นอย่างไร ความดับไปแห่งสัญญาเป็นอย่างไร สังขารเป็นอย่างไร ความเกิดขึ้นแห่งสังขาร เป็นอย่างไร ความดับไปแห่งสังขาร

(28) อ.จตุกก 21/41/58-60 สมาธิภาวนาสูต

เป็นอย่างนี้ วิญญาณเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งวิญญาณ เป็นอย่างนี้ ความดับไป แห่งวิญญาณเป็นอย่างนี้ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย สมาธิภาวนานี้ อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นอาสวะ ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย เหล่านี้คือ สมาธิภาวนา ๔ อย่าง”⁽²⁸⁾

จิตที่น้อมไปสู่นิพพาน

“...ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนแม่น้ำคงคา ไหลไปสู่ทิศ ปรวาจัน ป่าไปสู่ทิศปรวาจัน ฉนฺได ภิกษุเจริญกระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ ย่อมเป็นผู้ที่น้อมไปสู่สุนิพพาน โน้มไปสู่สุนิพพาน โอนไปสู่สุนิพพาน ฉนฺนํเหมือนกัน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุเจริญ กระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ อย่างไม่ ย่อมเป็นผู้ที่น้อมไปสู่สุนิพพาน โน้มไปสู่สุนิพพาน โอนไปสู่สุนิพพาน ภิกษุใน ธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตก วิจารณ์มีปีติและสุขเกิดแต่เวกอยู่ บรรลุตติยฌาน...ตติยฌาน..จตุตถฌาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเจริญกระทำให้มากซึ่งฌาน ๔ อย่างนี้แล ย่อม เป็นผู้ที่น้อมไปสู่สุนิพพาน โน้มไปสู่สุนิพพาน โอนไปสู่สุนิพพาน...

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องบน ๕ เหล่านี้ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องบน ๕ เป็นไฉน คือ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชชา สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องบน ๕ เหล่านี้แล

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฌาน ๔ อันภิกษุพึงเจริญเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละสังโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องบน ๕ เหล่านี้ ...ฌาน ๔ เป็นใจน ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สงัดจากกาม สงัดจาก อกุศลธรรม บรรลุปฐมฌาน มีวิตกพิจารณา มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่ บรรลุทุติยฌาน...ตติยฌาน...จตุตถฌาน ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ฌานทั้ง ๔ อันภิกษุพึงเจริญเพื่อความรู้อยิ่ง เพื่อกำหนดรู้ เพื่อความสิ้นไป เพื่อละ สังโยชน์อันเป็นส่วนเบื่องบน ๕ เหล่านี้แล...”⁽²⁹⁾

พระสารีบุตร - พุทธชินารส

“ข้าพเจ้าได้สดับมาแล้วอย่างนี้ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับ ณ พระวิหารเชตวัน อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี พระนคร สาวตถี สมัยนั้นแล พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่านั้นพึงรับพระดำรัสแล้ว

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสตั้งนี้ว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตร เป็นบัณฑิต มีปัญญามาก มีปัญญากว้าง มีปัญญารุ่งเรือง มีปัญญา ว่องไว มีปัญญาเฉียบแหลม มีปัญญาทำลายกิเลส ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเห็นแจ้งธรรมตามลำดับบพได้เพียงกึ่งเดือน ในการเห็นแจ้ง ธรรมตามลำดับบพของสารีบุตรนั้น มีดังต่อไปนี้



ถึงจะอยู่ใกล้กับกิต เป็นเวลานานชั่วชีวิต คนโง่
ก็หารู้รสพระธรรมไม่ เหมือนจวกไม่รูรสแกง

⁽²⁹⁾ ส.ม. 19/923-934/458-459 ฌานาทิสุต

ธรรมในปฐมฌาน

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ในเรื่องนี้ สารีบุตรสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย บรรลุปฐมฌาน มีวิตก มีวิจารณ์ มีปีติและสุขเกิดแต่วิเวกอยู่

ธรรมในปฐมฌาน (๑๖ ข้อ) คือ วิตก วิจารณ์ ปีติ สุข จิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาน ฉันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท

เป็นอันสารีบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่เรายังไม่มี ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมพรากไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ พัวพันไม่ได้ พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดน คือกิเลสได้แล้ว

เธอย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงขึ้นไปยังมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มีได้เพราะปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้มากขึ้น



ธรรมในทุติยฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรบรรลุดุติยฌาน มีความ
ผ่องใสแห่งใจภายใน มีความเป็นธรรมเอกผุดขึ้น เพราะสงบวิตกและ
วิจารณ์ ไม่มีวิตก ไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุขเกิดแต่สมาธิอยู่

ธรรมในทุติยฌาน อันเป็นความผ่องใสแห่งใจภายในคือ ปีติ สุข
จิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญูญาณ จันทะ อธิโมกข์
วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท...

เธอย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปยังมีอยู่
และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้ เพราะปฏิบัติ
ธรรมนั้นๆ ให้มากขึ้น

ธรรมในตติยฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรเป็นผู้วางเฉย เพราะ
หน่ายปีติ มีสติสัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุดุติยฌาน
ที่พระอริยะเรียกเธอได้ว่า ผู้วางเฉย มีสติ อยู่เป็นสุข

ธรรมในตติยฌาน คือ อุเบกขา สุข สติ สัมปชัญญะ จิตเป็น
เอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญูญาณ จันทะ อธิโมกข์ วิริยะ
สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท...

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปยังมีอยู่ และมี

**ความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้ เพราะปฏิบัติธรรม
นั้นๆ ให้มากขึ้น**

ธรรมในจตุตถฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรบรรลวจตุตถฌาน อันไม่มี
ทุกข์ไม่มีสุข เพราะละสุขละทุกข์ และดับโสมนัสโทมนัสก่อนๆ ได้ มีสติ
บริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่

ธรรมในจตุตถฌาน คือ อุเบกขา อทุกขมสุขเวทนา เพราะใจ
บริสุทธิแล้วจึงไม่มีความคิดคำนึง สติบริสุทธิ จิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ
เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกษ์ วิริยะ สติ อุเบกขา
มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท...

**ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปยังมีอยู่ และมิ
ความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้ เพราะปฏิบัติธรรม
นั้นๆ ให้มากขึ้น**

ธรรมในอากาสนัญญาตนฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรบรรลวจตุตถอากาสนัญญาตน
ฌานด้วยมนสิการว่า อนันโต อากาโส อากาตไม่มีที่สุดอยู่ เพราะล่วงรูป
สัญญาได้โดยประการทั้งปวง เพราะดับปฏิขสัญญาได้ เพราะไม่มนสิการ
นानัตตสัญญา ก็ธรรมในอากาสนัญญาตนฌาน คือ อากาสนัญญาตน
สัญญา จิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สัญญา เจตนา วิญญาณ

ชั้นหะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสาวิบุตรกำหนดได้ แล้วตามลำดับบท เป็นอันสาวิบุตรรู้แจ้งแล้ว ทั้งที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป เธอรู้ชัดอย่างนี้ว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่เรายังไม่มี ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมพรากไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้พัวพัน ไม่ได้พันวิเศษแล้ว พรากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้ว

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปยังมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มีได้เพราะ ปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้มากขึ้น

ธรรมในวิญญาณ์ญายตนฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สาวิบุตรล่วงอากาศาณัญญายตนฌานโดยประการทั้งปวงแล้ว บรรลิวินิญาณัญญายตนฌานด้วยมนสิการว่า อนันตัง วิญญาณัง วิญญาณไม่มีที่สุดอยู่

ธรรมในวิญญาณ์ญายตนฌาน คือ วิญญาณ์ญายตนสังญญาจิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สังญญา เจตนา วิญญาณ ชั้นหะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันว่าสาวิบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท...

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปยังมีอยู่ และมี

ความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้ เพราะปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้มากขึ้น

ธรรมในอาภิญญายตนฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรล่วงวิญญาณัญจายตนฌาน โดยประการทั้งปวงแล้ว บรรลุอาภิญญายตนฌานด้วยมนสิการว่า นัตถิ กิณฺหิ ไม่มีอะไรสักน้อยหนึ่ง อยู่

ธรรมในอาภิญญายตนฌาน คือ อาภิญญายตนสังฺกขาจิตเป็นเอกัคคตา ผัสสะ เวทนา สังฺกขา เจตนา วิญญาณ ฉันทะ อธิโมกข์ วิริยะ สติ อุเบกขา มนสิการ เป็นอันสารีบุตรกำหนดได้แล้วตามลำดับบท...

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูง ๆ ขึ้นไปยังมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มิได้ เพราะปฏิบัติธรรมนั้น ๆ ให้มากขึ้น

ธรรมในเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรล่วงอาภิญญายตนฌานโดยประการทั้งปวงแล้ว บรรลุเนวสัญญานาสัญญายตนฌานอยู่ เธอเป็นผู้มีสติออกจากสมาบัตินั้น ครั้นแล้วพิจารณาเห็นธรรมที่ล่วงแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้ว ด้วยประการนี้ เป็นอันว่า ธรรมที่เรายังไม่มี ย่อมมี ที่มีแล้ว ย่อมพรากไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลส

อาศัยไม่ได้ พัวพันไม่ได้ พันวิเศษแล้ว พรวากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้ว

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไปนั้นยังมีอยู่ และมีความเห็นต่อไปว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์มีได้เพราะปฏิบัติธรรมนั้นๆ ให้มากขึ้น

สัญญาเวทิตนโรธ

ยังมีอีกข้อหนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรล่วงแนวสัญญานาสัญญา ยตนณาน โดยประการทั้งปวงแล้ว บรรลุสัญญาเวทิตนโรธอยู่ เพราะเห็นด้วยปัญญา อาสวะของเธอจึงเป็นอันสิ้นไป

เธอย่อมมีสติออกจากสมาบัติ ครั้นแล้วพิจารณาเห็นธรรมที่ล่วงแล้ว ดับแล้ว แปรปรวนไปแล้วว่า ด้วยประการนี้ เป็นอันว่าธรรมที่เรายังไม่มีย่อมมี ที่มีแล้วย่อมพรวากไป เธอไม่ยินดี ไม่ยินร้าย อันกิเลสอาศัยไม่ได้ พัวพันไม่ได้ พันวิเศษแล้ว พรวากได้แล้วในธรรมนั้นๆ มีใจที่ฝึกให้ปราศจากเขตแดนคือกิเลสได้แล้ว

ย่อมรู้ชัดว่า ธรรมเครื่องสลัดทุกข์ที่สูงๆ ขึ้นไป ย่อมสิ้นสุดเพียงเท่านั้น

พระสารีบุตรเป็นผู้ชำนาญ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบ ฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่าเป็น

ผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ในอริยวิมุตติ ภิกษุรูปนั้น คือ สารีบุตรนั่นเอง ผู้ที่กล่าวชอบฟังกล่าวชมว่า เป็นผู้ถึงความชำนาญ ถึงความสำเร็จในอริยศีล ในอริยสมาธิ ในอริยปัญญา ในอริยวิมุตติ

พระสารีบุตรเป็นพุทธชินโรส

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้กล่าวชอบฟังกล่าวชมภิกษุรูปใดว่าเป็นบุตร เป็นโอรสของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่ธรรม อันธรรมเนรมิต เป็นธรรมทายาท ไม่ใช่อามิสทายาท ภิกษุรูปนั้น คือ สารีบุตรนั่นเอง

ผู้ที่กล่าวชอบฟังกล่าวชมว่า เป็นบุตร เป็นโอรส ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่พระโอษฐ์ของพระผู้มีพระภาคเจ้า เกิดแต่ธรรมอันธรรมเนรมิตเป็นธรรมทายาท ไม่ใช่อามิสทายาท ดูก่อน ภิกษุทั้งหลาย สารีบุตรย่อมประกาศธรรมจักร อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าที่ตถาคตประกาศแล้วเป็นลำดับๆ ไป โดยชอบทีเดียว

พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสพระภาษิตนี้แล้ว ภิกษุเหล่านั้นต่างชื่นชมยินดีพระภาษิตของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล” (30)



ปัญญาชน ดบบัณฑิต แม่เพียงคนเดียว
ก็พลันรู้แจ้งพระธรรม เหมือนลิ้นรัฐสแกง

(30) ม.อุปรี 14/93-97/108-114 อนุปทสูตร



บุคคลผู้มีกิเลสเครื่องเข้าถึง ย่อมเข้าถึงวาทะติเตียน
ในธรรมทั้งหลาย ใคร ๆ จะฟังติเตียนบุคคลผู้ไม่มีกิเลส
เครื่องเข้าถึงด้วยกิเลสอะไรเล่า เพราะภิกษุก็คือว่า
มีตนไม่มีตน ย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่มีกิเลสเครื่องเข้าถึงนั้น
ซึ่งเป็นผู้สลัดแล้ว ซึ่งภิกษุทั้งปวงในโลกนี้แหละ



ชั้นตุนเป็นผู้สมทานวัตรทั้งหลายเอง เป็นผู้ช้องในสัญญา
ย่อมดำเนินผิด ๆ ถูก ๆ ส่วนบุคคลผู้มีความรู้
รู้ธรรมด้วยความรู้ เป็นผู้มีปัญญากว้างขวางดุจแผ่นดิน
ย่อมไม่ดำเนินผิด ๆ ถูก ๆ